

પાક : ગુલાબ

Agronomic Practices : ખેતી વ્યવસ્થા :

માનવ જીવનને કુદરતની અનેક ભેટો પૈકી એક મોટી ભેટ છે. ફૂલોની દુનિયામાં ગુલાબનું ફૂલ એ સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાય છે. તેના જુદા જુદા રંગો , જુદા જુદા કદ અને મનપસંદ સુંગધ તથા મુલાયમતાથી લાખો લોકોને પોતાના તરફ આકર્ષે છે. ગુલાબને સદ્ભાવના અને પ્રેમનું પ્રતિક ગણવામાં આવે છે. તેથી જ તે આરાધના દેવની પૂજા અર્ચનાથી માંડી પ્રેમીઓમાં પ્રેમની આપલે માટે માધ્યમ બની જાય છે. હાર , કલગી , ચાદર , બુકે , વેલી , ફૂલદાણી વગેરે અનેક બનાવટો દ્વારા સુશોભનમાં વાપરવામાં આવે છે. ગુલાબના ફૂલોની આર્થિક ઉપયોગીતા પણ ઘણી જ છે. વ્યાપારિક ધોરણે ફૂલોમાંથી સારૂં હુંડિયામણ કમાવાય છે. ગુલાબના ફૂલોમાંથી અંતર , ગુલકંદ , ગુલાબજળ બનાવી શકાય છે. આમ સર્વગુણ સંપન્ન ગુલાબ ફૂલોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ છે અને તેથી જ તેને ‘ફૂલોનો રાજા’ કહેવામાં આવે છે.

ગુલાબની સફળ ખેતી માટે પસંદ કરવામાં આવેલી યોગ્ય જાત , પાકની વૃદ્ધિ ખાસિયત , તેને આપવી પડતી ખાસ માવજત તેમજ પાકને નુકશાન કરતા રોગ જીવાતની માહિતી હોય અને તેને અનુસરીને પાક ઉછેરવામાં પૂરતી કાળજી લેવામાં આવે તો ઓછા ખર્ચે વધુ નફો મેળવી શકાય.

આબોહવા :

સામાન્ય રીતે ગુલાબના છોડને ઠંડુ અને સૂકું હવામાં વધુ માફક આવે છે. પરંતુ ગરમ અને ભેજવાળા હવામાનમાં પણ તેનો ઉછેર કરી શકાય છે.

જમીન :

ગુલાબનો છોડ મોટા ભાગે બધાં જ પ્રકારની જમીનમાં થાય છે. પરંતુ ફળદ્રુપ , ગોરાડુ , મધ્યમ કાળી અને સારી નિતાર શક્તિ ધરાવતી જમીનમાં તેનો ઉછેર સારી રીતે થાય છે.

સ્થળની પસંદગી :

ગુલાબની ખેતી માટે જ્યાં વધુ પ્રમાણમાં સૂર્યપ્રકાશ આવતો હોય તેવી જમીનનું સ્થળ પસંદ કરવું. આ ઉપરાંત વૃક્ષો , વાડ કે દિવાલથી દૂર અને દિવસ દરમ્યાન ઓછામાં ઓછા ૬ કલાકના સૂર્યનો તડકો મળી રહે તેવી જમીનનું સ્થળ પસંદ કરવાથી સારી ગુણવત્તા વાળાં ફૂલો મળી રહે છે.

વંશ વર્ધન

ગુલાબનાં છોડનું વર્ધન વર્ધન ડાળીનાં કટકા કલમ ગુટી કલમ ભેટ કલમ ભેટ કલમ તથા આંખ કલમ પદ્ધતિ દ્વારા કરી શકાય છે. જેમાંથી આંખ કલમ પદ્ધતિ સૌથી ઝડપી સરળ અને સસ્તી છે. જેથી આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ નર્સરીઓમાં કલમ બનાવવા માટે થાય છે.

આંખ કલમ કરવાની રીત

ગુજરાતમાં આંખ કલમ બનાવવા માટેનો શ્રષ્ઠ સમય શિયળો એટલે કે નવેમ્બરથી ફેબ્રુઆરી સુધીનો છે. આંખ કલમ બનાવવા માટે મૂલકાંડ તરીકે વાંઝીયા ગુલાબ કે જુસ્સાદાર વૃદ્ધિ પામતો હોય એ પસંદ કરવામાં આવે છે અને જે ડાળ પર આંખ ચઢાવવાની હોય તે ડાળી સરળતાથી આંખ ચઢાવી શકાય તેટલી ઝાડી હોવી જોઈએ. હવે ગુલાબની જે જાતની કલમ કરવાની હોય તેની ડાળી પરથી પર્જા કક્ષમાં ફૂલેલી મગ જેવી આંખ પસંદ કરવામાં આવે છે. એ ડાળીની કક્ષકલિકા પરથી ફૂલેલી આંખ ચપ્પુ વડે લેવામાં આવે છે. આ આખનાં અંદરના ભાગમાંથી ડાળીનો સાથે રહેલ કાષ્ટભાગ ચપ્પુ વડે કાઢી નાંખવો આંખ સાથે ફક્ત છાલ જ રહેવી જોઈએ. જે મૂલકાંડ પર આંખ ચઢાવવાની હોય તેનાં પર ૧૫ સે.મી. નાં ભાગ પરથી પ્રશાખા , પાન , કાંટા વગેરે દૂર કરવા. સાફ કરેલા મૂલકાંડ પર અંગ્રેજી ટી આકારનો કટ મૂકવો. પછી ચપ્પુ વડે છાલને હળવેથી કાષ્ટથી અલગ કરો.

ત્યારબાદ ટી આકારનાં કાપમાં છાલ સાથેનો આંખનો ભાગ સરકાવી લો. આંખ બરાબર બેસાડ્યા બાદ પોલીથીલીનની પાતળી લાંબી પટ્ટી વડે આંખ ચઢાવેલ ભાગને આંખ ખુલ્લી રહે તેમ બાંધી દો.

રોપણી માટે ખાડાની તૈયારીઓ :

સામાન્ય રીતે ગુલાબના છોડ રોપવા માટે ૬૦ X ૬૦ X ૬૦ સે.મી. અથવા ૧ X ૧ X ૧ મીટર માપના ખાડા ખોદવા. ખોદેલ ખાડા / માટીને ૧૫ થી ૨૦ દિવસ સૂર્યનાં તડકામાં તપવા દેવા. ખોદેલી માટીમાં છોડ દીઠ ૮ થી ૧૦ કિલો છાજિયું / કમ્પોસ્ટ ખાતર નાંખી બરાબર ભૂકો કરીને માટીમાં ભેળવી દેવું. તેમજ છોડદીઠ ૫૦ ગ્રામ યુરિયા , ૧૦૦ ગ્રામ સુપર ફોસ્ફેટ અને ૫૦ ગ્રામ મ્યુરેટ ઓફ પોટાશ તેમજ ૨૦૦ થી ૨૫૦ ગ્રામ દિવેલીનો ખોળ માટીમાં ભેળવી આપવું. ઉધઈને છોડથી બચાવા માટે છોડ દીઠ ૫૦ થી ૧૦૦ ગ્રામ ૫ ટકા બી.એચ.સી. અથવા કલોરેડેન પાવડર જમીનમાં ભેળવી ખાડો પૂરી દેવો.

ખાતર :

ગુલાબને સારા પ્રમાણમાં દેશી અને રાસાયણિક ખાતરોની જૂરિયાત રહે છે. ગુલાબનાં છોડ દીઠ યુરિયા ૨૫ ગ્રામ , ડાયએમોનીયમ ફોસ્ફેટ ૫૦ ગ્રામ તેમજ મ્યુરેટ ઓફ પોટાશ ૨૫ ગ્રામ ચોમાસા દરમ્યાન આપવું. છાંટણી બાદ ઓકટોબર માસમાં છોડદીઠ યુરિયા ૨૫ ગ્રામ , ડાયએમોનિયમ ફોસ્ફેટ ૫૦ ગ્રામ અને મ્યુરેટ ઓફ પોટાશ ૨૫ ગ્રામ આપવું. તેમજ જાન્યુઆરી માસ દરમ્યાન યુરિયા ૫૦ ગ્રામ, ડી.એ.પી ૨૫ ગ્રામ તેમજ મ્યુરેટ ઓફ પોટાશ ૨૫ ગ્રામ છોડ દીઠ આપવું. ચોમાસા દરમ્યાન છાજિયું ખાતર છોડદીઠ ૮ થી ૧૦ કિલો આપવું. હેક્ટરદીઠ ૫૦ થી ૬૦ ટન છાજિયું ખાતર તથા ૬૦૦ : ૨૦૦ : ૨૦૦ : કિલો ના.ફો.પો.ની ભલામણ કરેલ છે.

રોપણી :

સામાન્ય રીતે વ્યાપારીક ધોરણે ગુલાબની ખેતી કરવા માટે હાઈબ્રીડ - ટી તેમજ ફ્લોરીબન્ડા જાતો ઉપયોગી છે. આ જાતોનું ૧૦૦ સે.મી. X ૧૦૦ સે.મી. / ૧૫૦ સે.મી. X ૮૦ સે.મી.ના અંતરે વાવેતર કરવું. દેશી ગુલાબનું વાવેતર કરવું. દેશી ગુલાબનું વાવેતર ૮૦ X ૬૦ સે.મી.ના અંતરે કરવું. ગુલાબની રોપણી ચોમાસાના ભારે વરસાદ બાદ એટલે કે સપ્ટેમ્બર થી નવેમ્બર સુધીમાં કરી શકાય. તેમ છતાં મોડામાં મોડું જાન્યુઆરી સુધી વાવેતર લંબાવી શકાય. અગાઉથી તૈયાર કરેલ ખાડાની મધ્યમાં ગુલાબની કલમના કુંડા કે પ્લાસ્ટીક બેગ જેટલી જગ્યાનો ખાડો કરવો ; ત્યારબાદ મૂળને ઈજા ન થાય તે પ્રમાણે કાળજી લઈ કુંડું તોડીને / પ્લાસ્ટીક થેલી કાપીને માટીનો પીંડ તૂટે નહિ તે રીતે કલમને ખાડામાં રોપી માટી નાંખી બરાબર દબાવવું. કલમનો જોડાણવાળો ભાગ જમીનથી ૭ થી ૮ સે.મી.ઉંચો રહે તેમ રોપવા. કલમને પવનથી રક્ષણ મળે તે માટે વાંસની લાકડીનો ટેકો આપવો.

પિયત :

ગુલાબના છોડની રોપણી બાદ સતત ભેજ મળતો રહે તેમ પિયત આપતા રહેવું. ત્યારબાદ શિયાળામાં ૮ થી ૧૦ દિવસે તેમજ ઉનાળામાં ૪ થી ૫ દિવસે પિયત આપવું. ગુલાબને વધારે પડતું પાણી નુકશાન કારક છે. જેથી લાંબો સમય ક્યારામાં લાંબો સમય પાણી ભરાઈ રહે તેટલું પાણી આપવું નહિ. ચોમાસામાં વરસાદનું પાણી ભરાઈ ન રહે તેની કાળજી રાખવી.

આંતરખેડ અને નીંદણ :

પિયત આપ્યા બાદ વરાપ આવ્યેથી જૂરિયાત મુજબ હાથકરબડી , કોદાળી કે દાતરડી વડે

ગોડ કરવો. છોડના થડની બહુ નજીકથી બહુ ઉંચી ગોડ આપવો નહીં. ગુલાબના પાકમાં નકામું ઘાસ કે નીંદણનું મચ્છીંગ કરવામાં આવે તો નીંદણનો પ્રશ્ન હલ થઈ શકે.

છાંટણી :

આપણે ત્યાં ગુલાબમાં રોપણી પછી એક વર્ષ બાદ ઓકટોબર – નવેમ્બર મહિનામાં ગુલાબ ક્યાં વર્ગનું છે તે ધ્યાનમાં લઈને તેની છાંટણી કરવામાં આવે છે. છાંટણીનો હેતુ છોડને સારો આકાર આપી છોડ સુંદર અને સુઘડ લાગે તથા છોડના મધ્યભાગમાં પૂરતા પ્રમાણમાં સૂર્યપ્રકાશ અને હવા મળી રહે ઉપરાંત ચોક્કસ સમયે વધુ સારી ગુણવત્તાવાળા મોઠા કદનાં ફૂલો મેળવવાનો છે.

છાંટણી માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવા

૧. સામાન્ય રીતે છાંટણી દરમ્યાન બધી જ મરી ગયેલી કે મરવા આવેલી ડાળીઓ તથા જીવાત અને રોગ લાગેલી ડાળીઓ કાપી નાંખવી.
૨. બધી જ નબળી કે એક મેકમાં ગૂંચવાયેલી ડાળીઓ દૂર કરવી.
૩. ડાળી ઉપર મોટી તંદુરસ્ત આંખ હોય તો તેની ૧.૦ સે.મી. ઉપરનાં ભાગે ૪૫ અંશના ખૂણે કાપ મૂકવો.
૪. છાંટણી કર્યા બાદ ડાળીનાં કપાયેલા ભાગ ઉપર બોર્ડોપેસ્ટ અથવા બ્લ્યુ કોપર અથવા કોઈપણ ફૂગનાશક દવા લગાડવી.

છાંટણીનું પ્રમાણ ,સમય અને સંખ્યા.

૧. ભારે છાંટણી : ભારે છાંટણીમાં છોડને જમીનની સપાટીથી ૧૫ – ૨૦ સે.મી. લંબાઈ ત્રણ થી ચાર આંખ રહે તે પ્રમાણે ડાળી કાપી નાંખવામાં આવે છે. જ્યારે પ્રદર્શન માટેનાં મોટા ફૂલોની જૂર હોય અથવા ખૂબ જ વધી ગયેલા જૂના છોડનું કદ ઘટાડવાનું હોય ત્યારે ભારે છાંટણી કરવામાં આવે છે.
૨. મધ્યમ છાંટણી : આ પ્રકારની છાંટણીમાં છોડની લંબાઈમાં અર્ધભાગ જેટલી એટલે કે જમીનની સપાટીથી ૬૦ સે.મી. લંબાઈ કાપી છાંટણી કરવામાં આવે છે. આ પ્રકારની છાંટણી સામાન્ય રીતે જમીનમાં રોપેલ હાઈબ્રીડ રોઝ માટે કરવામાં આવે છે.
૩. હળવી છાંટણી : હળવી છાંટણીમાં છોડની લંબાઈમાં ૨ / ૩ ભાગ અથવા ડાળીઓ પર ફૂલો આવીને કરમાઈ ગયા હોય તેવી ડાળીઓનો ટોચનો ભાગ કાઢી નાંખવામાં આવે છે.

ફૂલ ઉતારવા :

ફૂલો વહેલી સવારે અથવા મોડી સાંજના સાધારણ ખીલેલ અથવા તો તુર્ત જ ખીલવાની તૈયારીવાળા ફૂલો ઉતારવા. સ્થાનિક બજારમાં છૂટક ફૂલો મોકલવા માટે ૨૦ થી ૨૫ સે.મી (૬ થી ૮ ઈંચ) લાંબી દાંડી રાખી ફૂલો ઉતારવા. દેશી ગુલાબના ફૂલ ખીલેલ અવસ્થામાં ,દાંડી વગર કાપવામાં આવે છે ; જ્યારે કટ ફલાવર માટે ફૂલ ઉતારવાનાં હોય ત્યારે ફૂલ કળી અવસ્થામાં હોય અને ખીલવાની તૈયારીમાં હોય તેવા ફૂલની દાંડીની લંબાઈ ૪૫ થી ૬૦ સે.મી.રાખવી. છૂટક ફૂલોને વાંસના ટોપલામાં નીચે જાડું કપડું અથવા કંતાન રાખીને એકઠા કરવા અને ભીના કંતાન કે કપડામાં બાંધી બજારમાં મોકલવા. દૂરના બજાર માટે કટ ફલાવરને દાંડીની લંબાઈ પ્રમાણે વર્ગી કરણ કરી કોર્ડબોર્ડ બોક્સમાં પેકીંગ કરવું. સામાન્ય રીતે ૧૦૦ સે.મી.લાંબુ બોક્સ ૩૨.૫ સે.મી.પહોળુ અને ૬.૫ સે.મી.લંબુ બોક્સ ૮૦ ગુલાબ સમાવી શકે છે , જેનું વજન આશરે ૫.૫ કિલો થાય છે. બજારમાં લાલ ,કેસરી ,તેમજ ગુલાબી રંગના ફૂલોની માંગ વધારે હોય છે.

ઋતુ :

સામાન્ય રીતે શિયાળાની ઋતુમાં ફૂલની ટકાઉશક્તિ ઉનાળા કે ચોમાસા કરતાં વધારે હોય છે. શિયાળામાં વાતાવરણ સૂકું અને ઠંડુ હોય છે. જે ફૂલની ટકાઉ શક્તિ વધારે છે.

પરિપક્વતા :

ગુલાબના ફૂલની એકથી ત્રણ પાંખડી ખુલવાની તૈયારીમાં હોય તેવી અવસ્થામાં ઉતારવામાં આવે તો તેની ટકાઉ શક્તિ ખુલ્લા ફૂલ કરતાં વધારે હોય છે.

સમય :

ફૂલની ટકાઉ શક્તિ દિવસનાં કયા ભાગમાં કાપણી કરીએ છીએ તેના પર નિર્ભર કરે છે. ગુલાબનાં ફૂલ સવારનાં કાપણી કરવા કરતાં સાંજના ૪ થી ૬ વાગ્યા સુધીમાં કરવામાં આવે તો તેની ટકાઉ શક્તિ વધે છે.

દાંડીની લંબાઈ :

દાંડીની લંબાઈ વધારે રાખવાથી ગુલાબના ફૂલની જાળવણીનો સમય વધારી શકાય છે.

ખેતીની પધ્ધતિ :

રાસાયણિક ખાતરો જેવા કે ફોસ્ફરસ અને પોટાશ યુક્ત ખાતરો આપવાથી ટકાઉ શક્તિમાં વધારો થાય છે. જ્યારે નાઈટ્રોજન યુક્ત ખાતરથી ટકાઉ શક્તિ ઘટે છે.

રસાયણો :

ફૂલોની જાળવણી માટે જુદા જુદા રસાયણોનાં બનાવેલા દ્વાવણ વાપરવામાં આવે છે. જેમાં ફૂલની દાંડી ડૂબાડવામાં આવે છે. આવા રસાયણો જેવા કે સુફોઝ , એલ્યુમિનિયમ સલ્ફેટ , પોટેશ્યમ એલ્યુમિનિયમ સલ્ફેટ , સીલ્વર થાયો સલ્ફેટ , ગ્લુકોઝ , ટ – એચ.ક્યુ.સી. , સાઈટ્રીક એસિડ , સીલ્વર નાઈટ્રેટ વગેરે રસાયણોનાં દ્વાવણમાં ફૂલની દાંડી રાખવાથી તેની ટકાઉ શક્તિ વધારી શકાય છે. આવા રસાયણો દ્વાવણમાં બેક્ટેરિયા સામે રક્ષણ આપે છે. ઉત્સેચકની પ્રક્રિયા ઓછી કરવામાં મદદરૂપ થાય છે. શક્તિ આપે છે અને પાણી શોષવામાં મદદરૂપ થાય છે.

પલ્સીંગ :

ઉત્પાદક અથવા ટ્રાન્સપોર્ટર ટૂંકા ગાળામાં પલ્સીંગની માવજત આપી ફૂલોની ટકાઉ શક્તિ વધારી શકે છે. સૂફોઝના ૨ ટકાનાં દ્વાવણમાં ત્રણ કલાક અને સીલ્વર નાઈટ્રેટનાં દ્વાવણમાં ૧૦ થી ૨૦ મીનિટ સુધી પલ્સીંગ કરવાથી ગુલાબનાં કટ ફલાવર્સની ટકાઉ શક્તિ વધારી શકાય છે.

કોલ્ડ સ્ટોરેજ :

ગુલાબનાં ફૂલને ઓછા તાપમાને સંગ્રહ કરવાથી તેની શ્વાસોશ્વાસની ક્રિયા ઘટે છે. તેથી ખાંડ , કાંજીનો વપરાશ ઓછો થાય છે તેમજ લથીલીન ઓછું પેદા થાય છે અને સૂક્ષ્મ જીવાણુની પ્રક્રિયા ઘટી જાય છે. આ દરેક સ્થિતિ ફૂલની ટકાઉ શક્તિ વધારવામાં મદદરૂપ થાય છે. ગુલાબને ૪ અંશ સે. તાપમાને ચાર દિવસ સુધી સંગ્રહ કરવાથી તેની ટકાઉ શક્તિ કોઈપણ જાતની અસર થતી નથી.